

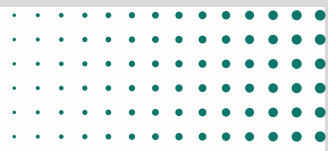

Metodická príručka na podporu inkluzívneho prostredia

Slavomír Novák

september 2025

Milí čitatelia,

(rodičia, pedagogickí a odborní zamestnanci, vedenie školy a všetci, ktorí sa podieľajú na vytváraní inkluzívneho prostredia v materskej škole)

táto metodická príručka nevznikla za pracovným stolom ako chladná akademická analýza. Zrodila sa z každodenného života v materskej škole, z rozhovorov s deťmi, rodičmi a učiteľmi, z radosti i z obáv, ktoré prináša spoločné spolunažívanie. Je sprievodcom, ktorý vám chce pomôcť pri vytváraní prostredia, kde deti robia svoje prvé kroky do sveta výchovy a rozvoja.

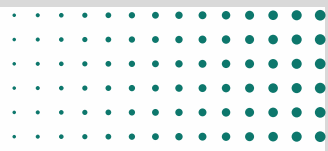
Materská škola je miesto, kde sa deti učia prvým priateľstvám, objavujú silu hry, učia sa spolupracovať, deliť sa a nachádzať svoje miesto v skupine. Každý deň prináša nové situácie, ktoré môžu byť zdrojom radosti, ale aj výziev. A práve tu sa ukazuje, aké dôležité je, aby sa každé dieťa cítilo prijaté a rešpektované také, aké je.

Segregácia je jav, ktorý toto prijatie narúša. Malé deti sú nesmierne vnímavé a veľmi rýchlo si uvedomia, ak nie sú vítané alebo ak sú oddeľované od ostatných. Takéto skúsenosti môžu oslabiť ich sebavedomie a dôveru v seba i v druhých. Preto je našou spoločnou úlohou vytvárať prostredie, kde má každý chlapec a každé dievča svoje miesto bez ohľadu na pôvod, jazyk, rodinné či sociálne zázemie.

Rozmanitosť je dar, ktorý deti prirodzene obohacuje. Učia sa cez ňu porozumeniu, empatii a vzájomnému rešpektu. Prítomnosť odlišností v kolektíve dáva priestor na nové priateľstvá, posilňuje kreativitu a učí deti, že každý človek má hodnotu a je dôležitou súčasťou celku. Inkluzívne prostredie nie je prekážkou, ale príležitosťou rásť spolu.

Táto príručka vám chce byť podporou aj inšpiráciou. Nájdete v nej podnety, ako si všímať prejavy segregácie, ako jej predchádzať a ako vytvárať prostredie, kde sa každé dieťa cíti bezpečne, prijato a povzbudzované v rozvoji. Veríme, že vám pomôže nielen odborne, ale aj ľudsky, ako pripomenutie, že výchova nie je iba o vedomostiach, ale predovšetkým o vzťahoch, dôvere a spoločných hodnotách.

Ďakujeme, že ste sa rozhodli byť súčasťou tejto cesty. Spolu môžeme vytvoriť materskú školu, kde sa deti učia nielen spievať, kresliť či počítať, ale aj žiť v spoločenstve, ktoré prijíma každého s otvoreným srdcom.

Základné pojmy a ich vysvetlenie pre správne porozumenie problematike (de)segregácie

Segregácia znamená cielené oddeľovanie ľudí alebo skupín ľudí na základe znakov, akými sú rasa, etnicita, náboženstvo, sociálne zázemie alebo zdravotné postihnutie. Jej cieľom je obmedziť ich kontakt s ostatnými. Táto definícia je dôležitá preto, aby sa jasne preniesla aj do prostredia školskej politiky a praxe. Porozumenie prejavom a dôsledkom segregácie je nevyhnutné, aby sme im vedeli predchádzať alebo ich účinne odstraňovať. Ak tento proces nie je správne nastavený, môže to viesť k nejasnostiam, nesprávnym postupom a v konečnom dôsledku k zlyhaniu.

Segregované vzdelávanie v materskej škole znamená, že deti vyrastajú a učia sa v prostredí, ktoré je objektívne menej kvalitné. Takéto prostredie môže obmedziť ich prirodzený rozvoj, znížiť sebavedomie a pripraviť ich o dôležité skúsenosti zo spolužitia s rovesníkmi. Dieťa, ktoré je vyčlenené, prichádza o možnosť učiť sa spolupracovať, komunikovať a hľadať si priateľov, čo sú základné predpoklady pre jeho plnohodnotnú integráciu do spoločnosti.

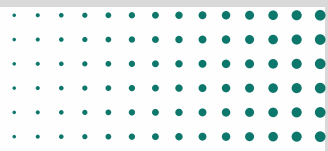
Príklady z praxe v prostredí materských škôl:

- vytváranie samostatných tried pre deti so znevýhodnením, s iným materinským jazykom, so zdravotným postihnutím alebo s odlišnou etnickou príslušnosťou bez reálneho dôvodu. Takéto rozdelenie vedie k izolácii detí a k obmedzeným možnostiam vzdelávania i socializácie,
- využívanie oddelených priestorov alebo vchodov pre deti z rôznych sociálnych, etnických alebo jazykových skupín a pre deti so zdravotným znevýhodnením. Tým sa bráni prirodzenej integrácii a vzájomnému kontaktu so spolužiakmi.

Diskriminácia znamená zaobchádzanie s jednotlivcom alebo so skupinou odlišne a menej priaznivo len preto, že sa v niečom líšia. Môže to byť napríklad rasa, pohlavie, vek, náboženstvo, sexuálna orientácia alebo zdravotné postihnutie.

Druhy diskriminácie:

- priama diskriminácia nastáva vtedy, ak dieťa nie je prijaté do školy iba preto, že patrí k určitému etniku alebo má inú národnosť,
- nepriama diskriminácia vzniká vtedy, keď škola zavádza pravidlá, ktoré pôsobia neutrálne, no v praxi znevýhodňujú určitú skupinu.

Rozdiel medzi segregáciou a diskrimináciou v materskej škole

Segregácia a diskriminácia sú príbuzné javy, ktoré sa môžu objavovať spoločne, no nie sú totožné. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, ako sa prejavujú a aký majú rozsah.

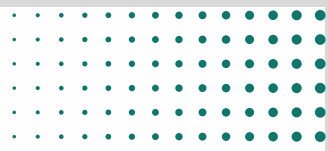
Segregácia znamená cielené oddelenie detí od ich rovesníkov na základe určitej charakteristiky. V prostredí materskej školy to môže byť etnický pôvod, zdravotné znevýhodnenie alebo sociálne zázemie. Ak sú deti oddelené bez skutočného odborného dôvodu, strácajú príležitosť prirodzene sa učiť od ostatných, nadväzovať priateľstvá a zažívať pocit spolupatričnosti.

Diskriminácia predstavuje nerovnaké a menej priaznivé zaobchádzanie s dieťaťom len preto, že je v niečom odlišné. Nemusí ísť o fyzické oddelenie od skupiny. Diskriminácia sa môže prejaviť aj jemnejšie, napríklad tým, že dieťa nedostáva rovnakú podporu alebo je prehliadané. Platí, že každá segregácia je formou diskriminácie, no nie každá diskriminácia musí viesť k segregácii. Segregácia je väčšinou jasne viditeľná a systematická, kým diskriminácia môže byť skrytá a nenápadná, a preto ju ťažšie odhalíme. Obe sú však nespravodlivé a zanechávajú hlboké negatívne stopy na deťoch i na celej komunite. Preto je dôležité vedieť ich rozpoznať, odstrániť a predchádzať im.

Príklady z prostredia materskej školy:

- segregácia: deti zo sociálne znevýhodneného prostredia sú umiestňované do samostatnej triedy bez reálneho dôvodu. Takto prichádzajú o možnosť spoznávať rovesníkov a učiť sa spolu s nimi,
- segregácia: dieťa so zdravotným znevýhodnením trávi väčšinu času v oddelenej miestnosti, hoci s primeranou podporou by zvládlo aktivity v bežnej triede,
- diskriminácia: učiteľka venuje viac pozornosti deťom, ktoré rýchlejšie napredujú, a menej si všíma potreby detí, ktoré potrebujú viac času alebo podpory,
- diskriminácia: škôlka očakáva, že všetky deti budú nosiť rovnaké pomôcky alebo výbavu, aj keď nie všetky rodiny si to môžu dovoliť,

Je preto nevyhnutné, aby pedagógovia v materskej škole pristupovali k rozmanitosti detí citlivo a férovo, vytvárali podmienky, v ktorých sa každé dieťa cíti prijaté, a podporovali inkluzívne prostredie.

Inklúzia v prostredí materskej školy

Inklúzia znamená začlenenie a prijatie každého jednotlivca do spoločenstva. Predstavuje nielen princíp, ale aj neustály proces, ktorého cieľom je vytvárať prostredie rovnakých príležitostí. Jej podstatou je uznanie rozmanitosti ako prirodzenej súčasti ľudskej spoločnosti a využitie tejto rozmanitosti ako zdroja obohatenia pre všetkých.

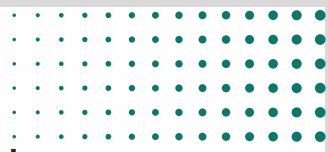
V prostredí materskej školy znamená inklúzia, že každé dieťa má prístup ku kvalitnej starostlivosti a vzdelávaniu bez ohľadu na svoje schopnosti, jazyk, pôvod, zdravotný stav alebo rodinné zázemie. Inkluzívna škôlka sa neusiluje o to, aby sa deti museli prispôbovať systému. Naopak, systém sa prispôbuje potrebám detí. Vytvára podmienky, v ktorých sa každý chlapec a každé dievča cíti prijaté, rešpektované a podporované vo svojom rozvoji.

Opakom inklúzie je vylučovanie. To nastáva vtedy, keď je dieťaťu znemožnený alebo obmedzený prístup k rovnocennému vzdelávaniu v bežnej triede materskej školy. Vylučovanie môže byť formálne, napríklad ak vedenie odmietne prijať dieťa do spádovej škôlky s odôvodnením, že nemajú vhodné podmienky. Môže byť však aj neformálne, keď sú potreby dieťaťa dlhodobo prehliadané, keď sa mu neposkytuje primeraná podpora alebo keď nie je prirodzene zapájaný do aktivít so skupinou. Takéto postupy oslabujú nielen samotné dieťa, ale aj triedny kolektív, pretože podkopávajú princípy rovnosti, spolupatričnosti a vzájomného rešpektu.

Príklady vylučovania z prostredia materskej školy:

- formálne vylučovanie: dieťa so zdravotným znevýhodnením je odmietnuté pri zápise do spádovej materskej školy s tým, že škôlka nemá vhodné podmienky. Takýmto rozhodnutím sa dieťaťu úplne znemožní prístup k bežnému vzdelávaniu,
- neformálne vylučovanie: dieťa, ktoré doma hovorí iným jazykom, sedí v triede, no nedostáva žiadnu jazykovú podporu. Nerozumie aktivitám, učiteľka ho nevyvoláva a ostatné deti ho nezapájajú do hry. Hoci je fyzicky prítomné, jeho potreby sú ignorované,
- sociálne vylučovanie: dieťa zo sociálne slabšej rodiny sa nemôže zúčastniť na spoločnom výlete alebo akcii, pretože jeho rodičia nemajú dostatok financií na poplatok.

Inkluzívna materská škola stojí na presvedčení, že každé dieťa má právo na prijatie, na podporu a na možnosť rozvíjať svoj potenciál spolu s ostatnými.

Oddelené vzdelávanie predstavuje spôsob organizácie výučby, pri ktorom sú deti systematicky umiestňované do samostatných tried alebo skupín na základe ich etnického pôvodu, zdravotného stavu, sociálneho postavenia alebo inej charakteristiky. Takéto rozdelenie sa často deje bez individuálneho odborného posúdenia potrieb konkrétneho dieťaťa.

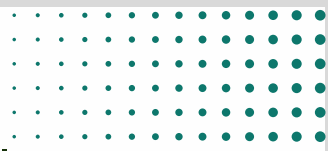
Príklady oddeleného vzdelávania:

- triedy vytvorené výlučne pre deti z marginalizovaných rómskych komunít, bez objektívneho pedagogického dôvodu, namiesto ich začlenenia do bežných tried.
- skupiny založené na jazykovej úrovni, kde sú deti s odlišným materinským jazykom dlhodobo vzdelávané oddelene, bez možnosti postupného začlenenia do zmiešaného kolektívu.
- separácia detí so zdravotným znevýhodnením, ktoré sú umiestňované do špeciálnych tried výlučne na základe diagnózy, hoci by s primeranou podporou mohli byť úspešne začlenené do bežnej triedy.

Takýto model výchovy a rozvoja môže na prvý pohľad pôsobiť ako riešenie organizačných alebo výchovno-odborných výziev, v skutočnosti však oslabuje rovnosť príležitostí, prehľbuje stigmatizáciu a pripravuje deti o cenné skúsenosti, ktoré prináša spoločný pobyt a rozvoj v rôznorodom kolektíve.

Nepripustné oddelenie detí na základe etnickej alebo rasovej príslušnosti predstavuje závažnú formu diskriminácie, ktorá je v priamom rozpore s princípmi rovnosti, ľudských práv a s právnym poriadkom Slovenskej republiky aj medzinárodným právom. V praxi ide o situácie, keď sú deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, najčastejšie rómskeho pôvodu, systematicky zaraďované do samostatných tried alebo budov. Takéto rozhodnutie sa často nedeje na základe odborného posúdenia ich potrieb, ale výlučne z dôvodu ich etnickej alebo rasovej identity.

Takýto postup nemožno odôvodniť organizačnými ani odbornými argumentmi, pretože jeho podstata spočíva v neodôvodnenej separácii, ktorá deťom odopiera rovnaký prístup k podnetnému a kvalitnému prostrediu materskej školy. Ide o konanie, ktoré je v rozpore so zákonom č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), so zákonom č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon), ako aj s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky voči Organizácii Spojených národov, Európskej únii a Rade Európy v oblasti ochrany ľudských práv.

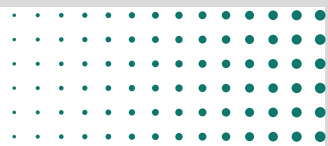
Zákaz segregácie predstavuje povinnosť materskej školy aktívne predchádzať všetkým formám neodôvodneného oddeľovania detí. Nejde len o zabezpečenie toho, aby k separácii nedochádzalo, ale aj o vedomú podporu spolupráce medzi deťmi s rôznym pôvodom, jazykovou, kultúrnou či sociálnou skúsenosťou. Úlohou materskej školy je vytvárať podmienky, v ktorých je inkluzívna výchova a rozvoj prirodzenou súčasťou každodenného života. Materská škola sa tak stáva prostredím založeným na rešpekte, rovnosti a spoločnom učení sa prostredníctvom hry a aktivít. Každý pedagogický, odborný aj nepedagogický zamestnanec má v tomto procese osobitnú zodpovednosť. Nestačí len vyhýbať sa diskriminačným praktikám, je potrebné vedieť ich rozpoznať, pomenovať a aktívne riešiť. Odbornosť a citlivosť zamestnancov sú kľúčovým predpokladom na to, aby sa materská škola stala bezpečným, spravodlivým a podporným prostredím pre všetky deti.

Rovnosť príležitostí v prostredí materskej školy znamená, že každé dieťa má garantovaný spravodlivý a nediskriminačný prístup k prostrediu, ktoré podporuje jeho výchovu a rozvoj. Tento princíp sa uplatňuje bez ohľadu na pohlavie, etnický pôvod, sociálne zázemie, zdravotný stav, jazyk, náboženské vyznanie alebo inú individuálnu charakteristiku. Rovnosť príležitostí vytvára základné predpoklady na to, aby sa každé dieťa mohlo rozvíjať podľa svojich schopností a potenciálu a aby mu v tom nebránili žiadne neodôvodnené prekážky.

Konanie vo veciach nápravy diskriminácie a segregácie predstavuje súbor postupov, opatrení a zásahov, ktoré materská škola realizuje vždy, keď dôjde k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Jeho cieľom je identifikovať problém, okamžite zastaviť diskriminačné alebo segregačné praktiky a prijať účinné kroky na ich nápravu. Takéto konanie sa uplatňuje najmä v prípadoch, keď sa voči jednotlivým deťom alebo skupinám objaví neprimerané zaobchádzanie z dôvodu etnického alebo sociálneho pôvodu, zdravotného postihnutia, rasy alebo iného zákonom chráneného dôvodu.

Efektívne konanie v tejto oblasti nie je iba povinnosťou vyplývajúcou zo zákona. Je to aj prejav zodpovednosti materskej školy za vytváranie prostredia, v ktorom je rešpekt, spravodlivosť a rovnaký prístup samozrejmosťou.

Základná výzva

Výzva pre materské školy

Materská škola nemá byť iba miestom, kde deti trávia čas a učia sa základným zručnostiam, ale predovšetkým priestorom, kde sa vytvárajú hodnoty, prvé priateľstvá a pocit bezpečia. Vytváranie inkluzívneho prostredia je preto základnou úlohou každej materskej školy. Úlohou vedenia materskej školy je nielen dohliadať na dodržiavanie zákona, ale najmä vedome podporovať hodnoty rovnosti, priateľstva a férovosti v každodenných aktivitách s deťmi. Investícia do inklúzie je investíciou do budúcnosti, ktorá prináša láskavé a bezpečné prostredie pre deti, dôveru zo strany rodičov a silnejšie väzby v miestnej komunite.

Výzva pre učiteľky v materskej škole

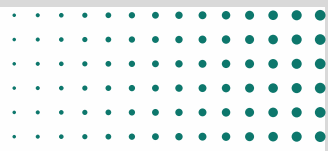
Milé p. učiteľky,

materská škola je prvým miestom, kde deti spoznávajú svet mimo svojej rodiny. Práve tu sa učia, čo znamená priateľstvo, rešpekt a spolupráca. Každé dieťa potrebuje cítiť, že je prijaté také, aké je. Vaša úloha je jedinečná. Ste to vy, kto dokáže vytvoriť prostredie, v ktorom sa každé dieťa cíti bezpečne, dôležite a rovnako hodnotne. Segregácia nemá v materskej škole miesto. Namiesto nej má priestor podpora, spolupráca a spoločná radosť z hier a objavovania. Vy ste tie, ktoré dokážu tieto hodnoty prinášať každý deň.

Výzva pre rodičov

Milí rodičia,

vaše rozhodnutie, do akej materskej školy zapíšete svoje dieťa, má veľký význam. Nie je to len voľba miesta, kde bude vaše dieťa tráviť čas, ale aj voľba hodnôt, ktoré mu budú odovzdávané každý deň. Ak sa deti stretávajú v rôznorodom kolektíve, učia sa navzájom prijímať, spolupracovať a rešpektovať. Práve v takom prostredí získavajú zručnosti a postoje, ktoré budú potrebovať celý život. Naopak, ak sa rozhodnutia zakladajú na predsudkoch alebo obavách, môže to viesť k tomu, že deti sa zbytočne rozdeľujú a komunita slabne. Segregácia v materskej škole oberá deti o dôležité skúsenosti. Všetky deti si zaslúžia byť spolu, hrať sa, učiť sa jeden od druhého a spoločne rásť. Podpora inklúzie zo strany rodičov je preto kľúčová. Vy máte moc prispieť k tomu, aby materské školy boli miestom, kde vládne rovnosť, férovosť a radosť.

1. Reálne prejavy segregácie a desegregácie v prostredí materskej školy

1.1 Prejavy segregácie v prostredí materskej školy

Segregácia v materskej škole môže mať rôzne podoby. Môže byť viditeľná alebo skrytá, vyplývať z vedomých rozhodnutí alebo z neúmyselných postupov. Spoločným znakom je vždy izolovanie určitých skupín detí a obmedzovanie ich rovnakého prístupu k podnetnému a spravodlivému prostrediu. Takéto prejavy znižujú možnosti rozvoja dieťaťa a oslabujú princípy spravodlivosti, solidarity a vzájomného rešpektu v materskej škole.

Priama segregácia predstavuje zámerné a viditeľné oddelovanie detí na základe ich etnického pôvodu, jazyka, sociálneho zázemia, zdravotného stavu alebo iných znakov. Ide o situácie, keď materská škola alebo jej zriaďovateľ vedome prijme rozhodnutie, ktoré vedie k fyzickému alebo organizačnému oddeleniu určitých skupín. Takýto postup je v priamom rozpore so zásadou rovnosti a predstavuje formu diskriminácie.

Príklady:

- vytváranie tried výlučne pre deti z jednej etnickej skupiny
- umiestňovanie detí so špeciálnymi potrebami do osobitných tried bez reálnej potreby
- oddelené aktivity pre deti s iným materinským jazykom bez plánovaného začlenenia do bežných tried

Nepriama segregácia vzniká ako vedľajší dôsledok pravidiel, organizačných rozhodnutí alebo zaužívanej praxe materskej školy. Jej cieľom nie je vedomé oddelovanie, no napriek tomu vedie k tomu, že určité skupiny zostávajú znevýhodnené. Tento typ segregácie je často ťažšie rozpoznateľný, no jeho dôsledky môžu byť rovnako závažné ako pri priamom oddelovaní.

Príklady:

- nastavenie spádových oblastí tak, že do materskej školy chodia takmer výlučne deti z jedného sociálne homogénneho prostredia
- školské aktivity alebo poplatky, ktoré si časť rodičov nemôže dovoliť
- rozdelenie detí do skupín podľa úrovne schopností bez možnosti prestupu, čo vedie k trvalému oddeleniu slabších od silnejších

1.2 Prejavy desegregácie v prostredí materskej školy

Desegregácia je vedomý, systematický a dlhodobý proces, ktorého hlavným cieľom je odstrániť oddelenie detí v materskej škole, pokiaľ je toto oddelenie založené na ich etnickom pôvode, sociálnom postavení, zdravotnom stave, jazyku alebo inom osobnom znaku. Nejde teda iba o formálne zrušenie samostatných tried alebo skupín, ale o komplexný prístup, ktorý vedie k začleňovaniu všetkých detí do spoločného, rovnocenného a podporného prostredia. Podstatou desegregácie je nahradiť izoláciu a nerovnosť inkluzívnym modelom výchovy a rozvoja, v ktorom sa zohľadňujú individuálne potreby každého dieťaťa a v ktorom sa rozmanitosť považuje za prirodzenú súčasť kultúry materskej školy. Znamená to, že materská škola sa cielene usiluje nielen o odstránenie fyzického oddelenia, ale aj o prekonávanie predsudkov, stereotypov a zaužívaných praktík, ktoré k segregácii vedú alebo ju podporujú.

Desegregácia nie je jednorazovým zásahom, ale dlhodobým, premysleným a citlivým procesom. Vyžaduje si analýzu súčasného stavu, dôsledné plánovanie, systematickú podporu a predovšetkým pevné odhodlanie materskej školy a jej zriaďovateľa budovať prostredie, ktoré je spravodlivé, otvorené a pripravené podporovať všetky deti bez rozdielu.

1.3 Legislatívny rámec

Na Slovensku je zákaz segregácie a povinnosť zabezpečiť rovnosť vo výchove a rozvoji detí zakotvený predovšetkým v zákone č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). V § 145 ods. 1 sa výslovne uvádza povinnosť škôl a školských zariadení zabezpečiť rovnaký prístup bez akejkoľvek diskriminácie či segregácie. Túto povinnosť ďalej rozvíja zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon), ktorý zakazuje priamu aj nepriamu diskrimináciu na základe etnického pôvodu, sociálneho zázemia, zdravotného znevýhodnenia a ďalších chránených dôvodov. Z medzinárodného hľadiska je Slovenská republika viazaná viacerými dokumentmi, najmä Dohovorom o právach dieťaťa, Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ako aj odporúčaniami Rady Európy a Európskej komisie, ktoré kladú dôraz na rovnosť v prístupe k inkluzívnemu prostrediu pre deti. V nadväznosti na tieto záväzky Ministerstvo školstva vydalo Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní, ktorých dodržiavanie je pre školy a školské zariadenia záväzné.

Tento legislatívny rámec má zásadný cieľ: eliminovať všetky formy diskriminácie a vytvoriť spravodlivé, inkluzívne a rešpektujúce prostredie materskej školy pre všetky deti bez rozdielu.

1.4 Zavedenie účinných opatrení

Účinné opatrenia na podporu desegregácie sa začínajú dôkladným zisťovaním existujúcich prejavov segregácie. Materská škola preto pravidelne hodnotí vnútorné organizačné procesy a spôsob, akým sú deti zaradované do tried a skupín. Na základe týchto zistení vypracuje Plán uplatňovania štandardov dodržiavania zákazu segregácie, ktorý presne určí konkrétne kroky, zodpovedné osoby a časový rámec ich realizácie.

Medzi osvedčené opatrenia v prostredí materskej školy patria:

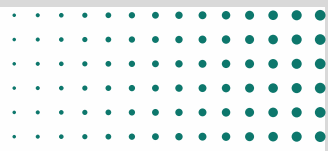
- zrušenie oddelených tried alebo skupín vytvorených pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia
- začleňovanie detí so špeciálnymi potrebami do bežných tried s primeranou odbornou podporou
- systematické vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v oblasti inkluzívnych prístupov, prevencie diskriminácie a práce s rôznorodými kolektívami
- aktívne zapájanie rodičov a miestnej komunity do plánovania a realizácie zmien
- priebežné sledovanie účinnosti prijatých opatrení a ich úprava podľa aktuálnych potrieb

1.5 Inkluzívne prostredie v materskej škole

Inkluzívne prostredie v materskej škole je priestor, ktorý rešpektuje rozmanitosť detí a aktívne podporuje rovnosť, prijatie a plnohodnotné zapojenie všetkých do života škôlky. Nezáleží na etnickom pôvode, zdravotnom stave, sociálnom zázemí, jazyku, vierovyznaní ani na iných individuálnych charakteristikách. Každé dieťa je vítané, rešpektované a má vytvorené podmienky na rozvoj svojho potenciálu s primeranou podporou podľa svojich potrieb.

Inkluzívne prostredie v materskej škole sa prejavuje najmä vytváraním atmosféry prijatia, kde sa deti rozvíjajú prostredníctvom hry, vzájomnej spolupráce a budovania sociálnych zručností. Dôraz sa kladie na individuálne tempo vývinu, podporu detí s odlišným materinským jazykom, so špeciálnymi potrebami alebo zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Takto chápané inkluzívne prostredie vytvára základ pre spravodlivú a otvorenú materskú školu, ktorá umožňuje každému dieťaťu zažiť pocit prijatia, úspechu a spolupatričnosti.

2. Príklady segregácie a desegregácie v materskej škole

2.1 Príklady segregácie:

Príklad č. 1: Oddelené umiestňovanie rómskych detí do samostatných tried

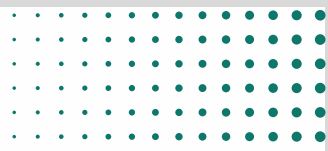
Na Slovensku pretrváva prax, keď sú rómske deti oddelované do samostatných tried alebo skupín, často bez riadneho a objektívneho odborného posúdenia ich potrieb. V materskej škole sa to môže prejavíť vytváraním tried výlučne pre rómske deti. Takéto umiestňovanie vedie k izolácii od ostatných detí a k obmedzeným možnostiam rozvoja v prirodzene rôznorodom kolektíve. Dlhodobé zotrvávanie v oddelenom prostredí má negatívne dôsledky, medzi ktoré patrí znížené sebavedomie, demotivácia a obmedzené možnosti budúceho začleňovania.

Príklad č. 2: Symbolické vylúčenie detí v spoločných triedach

Segregácia nemusí byť vždy viditeľná. V materskej škole sa môže prejavíť aj symbolicky, napríklad keď učiteľka venuje deťom z rómskeho alebo iného znevýhodneného prostredia menej pozornosti, komunikuje s nimi menej láskavo, nepozýva ich k spoločným aktivitám alebo ich necháva bokom počas hier. Hoci sú fyzicky prítomné, ich skutočná účasť na dianí v triede je obmedzená. Takýto prístup posilňuje pocity menejcennosti, oslabuje motiváciu dieťaťa a negatívne ovplyvňuje jeho ďalší rozvoj.

Príklad č. 3: Neformálne oddelovanie detí v rámci každodenného života v škôlke

Segregačné praktiky sa môžu prejavíť aj v každodenných činnostiach mimo oficiálneho programu. Typickými príkladmi sú oddelené stravovanie, používanie samostatných toaliet, rozdeľovanie počas voľných hier, pobytu vonku alebo spoločných podujatí. Takéto praktiky bránia deťom v prirodzenom spoznávaní sa, v spolupráci a v budovaní priateľstiev už od predškolského veku. Neformálne vylučovanie často ostáva nepovšimnuté, no jeho dôsledky sú zásadné. Deti si môžu osvojiť predsudky a stereotypy, ktoré pretrvávajú aj v dospelosti a oslabujú celú spoločnosť.

2.1 Príklady desegregácie:

Príklad č. 1: Zrušenie oddelených tried a skupín a spoločné začlenenie

V niektorých materských školách sa odstránila prax vytvárania samostatných skupín len pre deti z marginalizovaného prostredia. Namiesto izolácie boli tieto deti zaradené do bežných tried, kde dostali podporu asistenta učiteľky a prostredie sa prispôsobilo prostredníctvom diferencovaných metód a činností. Tento krok viedol k zlepšeniu sebavedomia detí, k prirodzenej integrácii do kolektívu a k rozvoju sociálnych zručností všetkých detí.

Príklad č. 2: Jazyková podpora pre deti s odlišným materinským jazykom

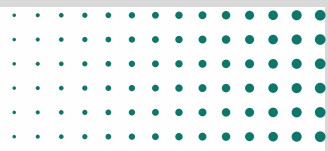
Materské školy, ktoré zaviedli jazykové podporné opatrenia, napríklad prostredníctvom intenzívnych jazykových hier, logopedickej starostlivosti, využívania obrázkových a vizuálnych pomôcok alebo individuálnej podpory, umožnili deťom s iným materinským jazykom rýchlejšie si osvojiť jazyk prostredia a plnohodnotne sa zapojiť do kolektívu. Namiesto dlhodobého oddeľovania mali možnosť hrať sa a učiť spoločne so svojimi rovesníkmi. Tento prístup podporuje rovnosť príležitostí a predchádza izolácii.

Príklad č. 3: Podpora detí so zdravotným znevýhodnením v inkluzívnej triede

Deti so zdravotným znevýhodnením alebo so špeciálnymi potrebami boli začlenené do bežných tried. Materská škola im poskytla primeranú podporu prostredníctvom asistenta učiteľky, špeciálneho pedagóga alebo úpravou prostredia a aktivít. Takto získali rovnaký prístup k činnostiam a kolektív mal možnosť rozvíjať empatiu, rešpekt a schopnosť spolupráce. Inkluzívne prostredie v tomto prípade posilnilo nielen rozvoj samotných detí, ale aj sociálnu klímu triedy.

Príklad č. 4: Spoločné komunitné a školské aktivity

Niektoré materské školy zaviedli programy, ktoré cielene podporujú spoločné aktivity všetkých detí bez rozdielu. Ide napríklad o spoločné oslavy, športové hry, hudobné a výtvarné dielne, komunitné popoludnia alebo projektové dni. Tieto aktivity poskytujú priestor na budovanie dôvery, vzájomného rešpektu a spolupráce medzi deťmi rôzneho pôvodu či schopností. Spoločné podujatia prispievajú k prirodzenej integrácii, odbúravaniu stereotypov a posilňujú pocit spolupatričnosti.

3. Posudzovanie toho, čo nemožno považovať za segregáciu alebo diskrimináciu

3.1 Ľudská dôstojnosť ako základný princíp

Pri posudzovaní, či určitá situácia predstavuje segregáciu alebo diskrimináciu, je potrebné vychádzať zo základnej hodnoty, ktorou je ľudská dôstojnosť. Táto hodnota vyjadruje jedinečnosť každého človeka, jeho vnútornú hodnotu a právo na rešpekt bez ohľadu na pôvod, spoločenské postavenie, jazyk alebo schopnosti. Pre deti v materskej škole je dôstojnosť základom inkluzívneho prostredia, ktoré im umožňuje cítiť sa prijaté, rešpektované a podporované.

3.2 Príklady situácií, ktoré nemožno považovať za segregáciu alebo diskrimináciu

Príklad č. 1: Dočasné vyrovnávacie opatrenia

Podľa § 8a zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon) sa za diskrimináciu nepovažuje prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení. Cieľom týchto opatrení je odstrániť znevýhodnenia vyplývajúce napríklad z etnického pôvodu, veku alebo zdravotného postihnutia a zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. V kontexte materskej školy môže ísť napríklad o poskytovanie bezplatných pomôcok deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, zabezpečenie asistenta učiteľky alebo vytváranie prípravných skupín pre deti, ktoré pred nástupom do základnej školy potrebujú intenzívnejšiu podporu.

Príklad č. 2: Rómske národnostné školstvo

Triedy alebo programy s vyučovaním rómskeho jazyka, ktoré vznikajú na základe požiadavky komunity a spĺňajú kvalitatívne štandardy, nie sú prejavom segregácie, ale napĺňaním práv menšín. Podmienkou je, aby tieto programy spĺňali rovnaké kvalitatívne štandardy ako ostatné a aby ich zriadenie bolo výsledkom slobodnej iniciatívy samotnej menšiny, nie nástrojom izolácie.

Príklad č. 3: Cirkevné a súkromné materské školy

Cirkevné a súkromné materské školy sú legitímnou súčasťou systému výchovy a rozvoja, pokiaľ ich fungovanie nesmeruje k priamemu alebo nepriamemu oddelovaniu detí. Ich existencia je prípustná vtedy, ak zabezpečujú rovnaký prístup k podnetnému prostrediu, prijímajú deti bez diskriminácie a rešpektujú právo každého dieťaťa na rovnosť príležitostí.

4. Štandardy dodržiavania zákazu segregácie

4.1 Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR

V súlade s § 145 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) majú materské školy a školské zariadenia povinnosť zabezpečovať zákaz segregácie vo výchove a rozvoji podľa Štandardov dodržiavania zákazu segregácie, ktoré vydáva Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky a zverejňuje ich na svojom oficiálnom webovom sídle. Tieto štandardy predstavujú záväzný rámec pre riaditeľov materských škôl, pedagogických, odborných aj ostatných zamestnancov. Ich účelom je zabezpečiť jednotný, spravodlivý a nediskriminačný prístup ku všetkým deťom bez ohľadu na ich sociálne zázemie, etnický pôvod, zdravotné znevýhodnenie alebo iné okolnosti.

4.2 Základná úloha štandardov

Základnou úlohou týchto štandardov je systematicky podporovať inkluzívne prostredie v materských školách a predchádzať segregácii. Ich cieľom je, aby sa každé dieťa cítilo rešpektované, prijaté a podporované v prostredí, ktoré stojí na hodnotách rovnosti, dôstojnosti a porozumenia. Štandardy zároveň usmerňujú materské školy pri vytváraní podmienok, ktoré umožňujú aktívnu účasť všetkých členov školskej komunity – detí, učiteliek, rodičov aj odborných zamestnancov. Ich praktické uplatňovanie je nielen právnou povinnosťou, ale aj kľúčovým krokom k budovaniu spravodlivej a otvorenej materskej školy, v ktorej má každé dieťa možnosť naplno rozvinúť svoj potenciál.

4.3 Uplatňovanie štandardov má za cieľ:

- zabezpečiť rovný prístup k výchove a rozvoju pre všetky deti v materskej škole bez ohľadu na etnický pôvod, sociálne zázemie, zdravotný stav či iné charakteristiky a predchádzať segregácii a diskriminácii prostredníctvom jasných pravidiel a postupov
- podporovať inkluzívne prostredie, v ktorom sa každé dieťa cíti prijaté, rešpektované a má vytvorené podmienky na rozvoj svojich schopností a talentu
- zvyšovať kompetencie učiteliek a odborných zamestnancov pri práci s rôznorodými skupinami detí a pri uplatňovaní inkluzívnych prístupov a stratégií
- podporovať aktívnu spoluprácu s rodičmi a komunitou, aby sa zabránilo reprodukcii segregácie mimo materskej školy a posilnila sa spoluzodpovednosť za inkluzívne prostredie.

5. Základné predpoklady uplatňovania štandardov dodržiavania zákazu segregácie

Kľúčovým predpokladom účinného uplatňovania štandardov je, aby každá materská škola prijala zákonnú povinnosť riadiť sa nimi a zároveň ich aktívne začlenila do vnútorných predpisov, školských politík a každodennej praxe. Nejde len o formálny dokument, ale o vedomé a systematické uplatňovanie hodnôt rovnosti, spravodlivosti a rešpektu. Osobitný dôraz sa kladie na zabezpečenie rovnakého prístupu k výchove a rozvoju pre všetky deti v materskej škole. Uplatňovanie štandardov musí byť viditeľné nielen v oficiálnych dokumentoch, ale aj v organizácii každodenných činností, vo vzťahoch medzi učiteľkami a deťmi, v spolupráci s rodičmi a v celkovej kultúre materskej školy.

5.1 Implementácia štandardov

Implementácia štandardov podľa zákona č. 245/2008 Z. z. znamená, že každá materská škola je povinná zaviesť a dôsledne uplatňovať jasné pravidlá, zásady a postupy, ktoré zaručia dodržiavanie zákazu segregácie vo výchove a rozvoji.

5.2 Dodržiavanie štandardov

Dodržiavanie štandardov je nepretržitý proces, ktorý presahuje rámec formálneho dodržiavania zákona. Zahŕňa pravidelnú reflexiu, systematické monitorovanie a priebežné zlepšovanie vo všetkých oblastiach života materskej školy. Štandardy nemožno vnímať ako jednorazovú úlohu, ale ako dlhodobý záväzok budovať inkluzívne prostredie pre všetky deti. Len spojením úsilia všetkých je možné vytvoriť skutočne bezpečné, spravodlivé a podporné prostredie, v ktorom má každé dieťa možnosť naplno rozvíjať svoj potenciál. Medzi kľúčových aktérov patria vedenie materskej školy, učiteľky, špeciálni pedagógovia, asistenti učiteliek, školský psychológ, rodičia a zákonní zástupcovia, zriaďovateľ školy a miestna samospráva. Dodržiavanie štandardov teda nie je len povinnosťou materskej školy, ale spoločným záväzkom všetkých, ktorí sa podieľajú na výchove a rozvoji detí.

6. Zavedenie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní

Za účelom splnenia zákonnej povinnosti podľa § 145 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) je každá materská škola povinná prijať konkrétne opatrenia na implementáciu a praktické uplatňovanie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a rozvoji.

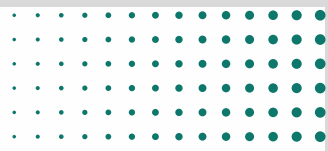
6.1 Aktualizácia školského poriadku

Materská škola je povinná doplniť platný školský poriadok o dodatok s názvom „Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní“. Tento dodatok obsahuje plné znenie dokumentu zverejneného na oficiálnom webovom sídle Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. Stáva sa záväznou súčasťou školských pravidiel a má právne záväzný charakter. Materská škola je povinná zabezpečiť jeho sprístupnenie na verejne dostupnom mieste, napríklad na webovej stránke školy alebo na úradnej tabuli, najneskôr do troch mesiacov od 1. decembra 2024 alebo od poslednej aktualizácie štandardov ministerstvom.

6.2 Zverejnenie aktualizovaného školského poriadku

Po schválení aktualizovaného školského poriadku, ktorý už obsahuje dodatok so štandardmi, je materská škola povinná zverejniť tento dokument na verejne prístupnom mieste. Môže ísť o úradnú tabuľu školy, webovú stránku, informačný systém alebo iný bežne dostupný priestor, aby bol prístupný všetkým členom školskej komunity. Táto povinnosť musí byť splnená najneskôr do troch mesiacov od 1. decembra 2024 alebo do troch mesiacov od nadobudnutia účinnosti novej či aktualizovanej verzie štandardov vydanej ministerstvom.

Okrem zákonnej povinnosti zverejniť dodatok k školskému poriadku na verejne prístupnom mieste sa odporúča, aby materská škola využila najmä webovú stránku a informačný systém. Tieto platformy umožňujú rýchly a transparentný prístup k dokumentu nielen pre rodičov detí, ale aj pre odbornú verejnosť a zriaďovateľa. Zverejnenie v elektronickej podobe zároveň zvyšuje dostupnosť, prehľadnosť a aktuálnosť informácií.

6.3 Oboznámenie zamestnancov a zákonných zástupcov s aktualizovaným školským poriadkom

Obsah aktualizovaného školského poriadku vrátane dodatku musí byť preukázateľne komunikovaný všetkým pedagogickým, odborným aj ostatným zamestnancom materskej školy. Súčasne je nevyhnutné informovať aj zákonných zástupcov o prijatí tohto dokumentu a jeho obsahu. V prostredí materskej školy sa odporúča informovať rodičov priamo pri osobnom kontakte počas odovzdávania a preberania detí alebo formou krátkeho písomného oznámenia, prípadne prostredníctvom webovej stránky školy či informačných tabúl.

6.4 Vypracovanie Plánu uplatňovania štandardov dodržiavania zákazu segregácie

Vypracovanie a zavedenie plánu predstavuje systematický proces, v rámci ktorého materská škola stanovuje konkrétne opatrenia a kroky na zabezpečenie rovného prístupu k výchove a rozvoju pre všetky deti bez rozdielu. Tento plán je praktickým nástrojom implementácie princípov inklúzie a rovnosti do každodenného chodu materskej školy a zároveň dôkazom, že inštitúcia aktívne predchádza segregácii a diskriminácii na základe etnicity, jazyka, zdravotného postihnutia, sociálneho znevýhodnenia alebo iných chránených znakov.

Plán má obsahovať jasne definované ciele, konkrétne opatrenia, určenie zodpovedných osôb, časový harmonogram a mechanizmy monitorovania a hodnotenia plnenia. Zohľadňovať musí špecifiká prostredia konkrétnej materskej školy, ako je demografické zloženie detí, priestorové a personálne kapacity či identifikované riziká výskytu segregácie.

Medzi opatrenia, ktoré môže plán obsahovať, patria napríklad:

- školenia pedagogického zboru v oblasti antidiskriminácie a inkluzívnych metód
- zapojenie asistentov učiteliek
- úpravy organizačných foriem práce s deťmi
- rozšírenie spolupráce s externými odborníkmi alebo komunitnými organizáciami
- vytváranie podporných opatrení pre deti so špeciálnymi potrebami

Neoddeliteľnou súčasťou realizácie plánu je preukázateľné oboznámenie všetkých zamestnancov a zákonných zástupcov s jeho obsahom. Cieľom je, aby každý účastník života v materskej škole porozumel významu štandardov a dokázal ich uplatniť v každodennej praxi.

6.5 Zvyšovanie povedomia zamestnancov

Zvyšovanie povedomia pedagogických, odborných a ostatných zamestnancov o problematike segregácie, desegregácie a inklúzie predstavuje základný pilier pri budovaní spravodlivého, bezpečného a podporného prostredia v materskej škole. Zamestnanci nemusia vždy vedome rozpoznať, že niektoré zaužívané postupy, organizačné zvyklosti alebo aj nevedomé postoje môžu viesť k diskriminácii alebo k neúmyselnej segregácii detí. Preto je nevyhnutné poskytovať im systematické vzdelávanie, metodickú podporu, odborné materiály a priestor na reflexiu vlastnej praxe.

Vzdelávacie aktivity v tejto oblasti by mali byť komplexné a prakticky orientované. Ich súčasťou majú byť konkrétne príklady prejavov segregácie a diskriminácie v prostredí materskej školy, vysvetlenie právnych rámcov a záväzných štandardov, ktoré škola musí dodržiavať, ako aj rozvoj schopností identifikovať rizikové situácie už v zárodku a aktívne im predchádzať. Dôležitým aspektom je aj osvojenie si nástrojov na inkluzívnu prácu s deťmi, ktoré sa odlišujú jazykovo, kultúrne, sociálne alebo majú špeciálne potreby.

Súčasťou zvyšovania povedomia má byť aj systematické pestovanie empatie, kultúrnej citlivosti a schopnosti zamestnancov reagovať na rozmanité potreby detí s rešpektom a podporou. V praxi to môže znamenať napríklad rozvoj zručností v oblasti inkluzívnej komunikácie, mediácie konfliktov, podpory spolupráce medzi deťmi, diferencovanej práce počas hier alebo vhodnej spolupráce s rodičmi z rôznorodého prostredia.

V materskej škole je obzvlášť dôležité, aby pedagogickí pracovníci už od raného veku detí podporovali inkluzívnu atmosféru a odstraňovali stereotypy prostredníctvom hier, spoločných aktivít a pozitívnych modelov správania.

Len informovaný, odborne pripravený a hodnotovo nastavený tím pedagogických aj nepedagogických zamestnancov dokáže vytvárať prostredie, v ktorom sa každé dieťa cíti prijaté, rešpektované a má rovnakú šancu na úspech. Vzdelaný a motivovaný kolektív materskej školy sa tak stáva nositeľom pozitívnych zmien, ktoré majú priamy dopad na klímu školy, vzťahy medzi deťmi, dôveru rodičov a celkovú kvalitu výchovy a rozvoja.

7. Dopady segregovaného vzdelávania na samotných žiakov

7.1 Dopad na duševné zdravie a vývin

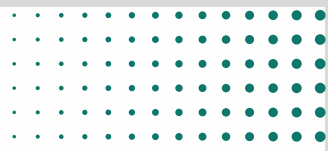
Deti, ktoré nenavštevujú materskú školu, prichádzajú o podnetné prostredie, v ktorom sa formuje ich emocionálny a sociálny vývin. Najmä deti z rómskych komunít, ktoré sú z rôznych dôvodov – často aj pre dôsledky segregácie – vyčleňované z predprimárneho vzdelávania, zaostávajú v raste v porovnaní so svojimi rovesníkmi. Bez skúseností so životom v kolektíve, bez pravidelných interakcií s rovesníkmi a bez podpory učiteľiek si deti menej rozvíjajú sebavedomie, schopnosť zvládať konflikty či regulovať emócie. Neskôr, pri nástupe do základnej školy, sa u nich častejšie objavuje stres, úzkosť, plač, bolesti brucha alebo hlavy a vyhýbanie sa školským povinnostiam.

7.2 Dopad na porozumenie a jazykový rozvoj

Materská škola je kľúčovým prostredím, kde si deti prirodzene osvojujú jazyk prostredníctvom hry, piesní, rozprávok a každodenného kontaktu s rovesníkmi. Deti, ktoré do materskej školy nechodia, prichádzajú o túto príležitosť. Platí to najmä pre deti s iným materinským jazykom, napríklad z rómskych komunít. Ak nemajú možnosť pravidelne sa stretávať s rôznorodým jazykovým prostredím, ich slovná zásoba a komunikačné zručnosti sa rozvíjajú pomalšie. Následne majú väčšie problémy porozumieť pokynom, zapojiť sa do spoločných hier a neskôr aj zvládať požiadavky základnej školy. Slabší jazykový rozvoj vedie k frustrácii a k ďalšiemu oslabovaniu motivácie dieťaťa.

7.3 Dopad na perspektívu

Deti, ktoré nenavštevujú materskú školu, majú spravidla horšiu pripravenosť na školskú dochádzku, slabšie sociálne zručnosti a nižšie sebavedomie. To sa prejavuje už od prvých rokov základnej školy a má dlhodobý vplyv na ich životnú perspektívu. Výskumy potvrdzujú, že deti, ktoré neprešli predprimárnym vzdelávaním alebo boli vylúčené zo zmiešaného prostredia, dosahujú spravidla nižšie výsledky v učení, majú obmedzené príležitosti na rozvoj talentu a častejšie sa stretávajú s predsudkami. Nedostatok skúseností z materskej školy tak oslabuje ich možnosti budovať si dôveru v seba a úspešne napredovať v neskoršom vzdelávaní aj v spoločenskom živote.

7.4 Dopad na kvalitu výchovy a rozvojových príležitostí

Segregované prostredie výrazne znižuje kvalitu výchovy a prístup detí k rozvojovým príležitostiam. Deti z rómskych komunít alebo zo sociálne znevýhodneného prostredia často nemajú k dispozícii rovnaké pomôcky ako ich rovesníci v bežných triedach. V mnohých prípadoch sa rozvíjajú v prostredí, ktoré je materiálne aj technicky nedostatočne vybavené. Takéto skupiny sa stretávajú s problémami ako je nedostatok vhodných hračiek a edukačných pomôcok, obmedzený prístup k odborným zamestnancom (špeciálnym pedagógom, logopédom či psychologom) alebo nízka ponuka aktivít, ktoré by podporovali všestranný rozvoj. Segregované deti majú tiež menej možností zapojiť sa do spoločných aktivít, ako sú záujmové krúžky, pohybové či umelecké činnosti. Tento deficit obmedzuje ich šance na budovanie priateľstiev a sociálnych väzieb a zvyšuje riziko izolácie. Dôležitým problémom je aj obmedzený prístup k moderným technológiám. Deti zo segregovaného prostredia prichádzajú o skúsenosti s digitálnymi pomôckami, ktoré sú dnes prirodzenou súčasťou života aj vzdelávania. Tento hendikep vedie k nižšej úrovni digitálnej gramotnosti už v ranom veku a nerovnosť sa prenáša ďalej do základnej školy a neskôr aj do života.

7.5 Dopad na spolunažívanie

Segregácia oslabuje budovanie zdravého spolunažívania medzi deťmi rôzneho pôvodu. Oddelenie detí bráni ich prirodzenému spoznávaniu, spoločnej hre a vytváraniu vzťahov postavených na dôvere a rešpekte. Namiesto spoločného rastu vznikajú bariéry, ktoré vedú k predsudkom a nedôvere. Treba zdôrazniť, že pre mnohé deti z marginalizovaných komunít je materská škola jediným miestom, kde môžu nadviazať kontakt s rovesníkmi z väčšinového prostredia. Ak táto možnosť chýba, riziko sociálnej izolácie a nepochopenia sa prehľbuje a prenáša sa aj do ďalších generácií. Segregácia tak nepoškodzuje iba samotné deti, ale oslabuje aj život v komunite, kde sa môže prejaviť slabšia súdržnosť a napätie medzi obyvateľmi.

Je preto nevyhnutné, aby materské školy aktívne vytvárali inkluzívne prostredie, ktoré spája a nie rozdeľuje. Spoločná hra, zdieľané zážitky a rešpektujúca interakcia medzi deťmi rôzneho pôvodu posilňujú empatiu, toleranciu a spoluprácu. Inkluzívna materská škola tak nielen podporuje rozvoj detí, ale aj prispieva k budovaniu otvorenej, solidárnej a demokratickej spoločnosti.

8. Niekoľko všeobecných odporúčaní smerom k prevencii konfliktov v prostredí materskej školy pri odstraňovaní segregácie alebo jej predchádzaní

8.1 Odstránenie predsudkov v nás

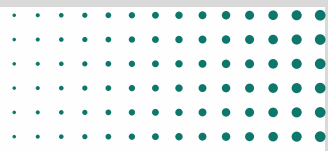
Odstránenie predsudkov môže byť kľúčovým krokom na ceste k vytváraniu spravodlivého, bezpečného a inkluzívneho prostredia v materskej škole. Segregácia nevzniká iba z organizačných alebo systémových dôvodov, ale veľmi často aj z vnútorných nastavení a predsudkov, ktoré si nesieme ako jednotlivci aj ako spoločnosť. Učiteľky aj rodičia môžu tieto predsudky neuvedomelo udržiavať, napríklad v podobe znížených očakávaní od niektorých detí, vyhýbania sa kontaktu, stereotypného uvažovania či neochoty poskytnúť všetkým rovnaké príležitosti. Ich odstraňovanie sa začína sebareflexiou, otvorenosťou a ochotou meniť svoje postoje. To si vyžaduje systematické vzdelávanie, otvorený rozhovor aj vedomé konanie v prospech rovnosti. Materská škola má nezastupiteľnú úlohu v tom, že vedie deti, rodičov aj zamestnancov k rešpektu, empatii a porozumeniu.

8.2 Zvyšovanie vnútornej motivácie v oblasti prevencie segregácie

Zvyšovanie vnútornej motivácie pedagogických, odborných a aj ostatných zamestnancov materskej školy predstavuje základný pilier úsilia o spravodlivejšie a inkluzívnejšie prostredie. Kľúčom k dlhodobej zmene nie je iba vonkajšia kontrola či regulačné opatrenia, ale predovšetkým vnútorná motivácia učiteliek neustále sa vzdelávať, reflektovať vlastné postoje a hľadať nové metódy, ako predchádzať segregácii a podporovať rovnosť príležitostí pre všetky deti. Zvyšovanie povedomia o prejavoch segregácie, o jej dôsledkoch a formách nápravy podporuje citlivosť voči nerovnostiam a odhaľuje riziká, ktoré by inak mohli zostať nepovšimnuté. Cílené vzdelávanie v tejto oblasti by malo byť systematickou súčasťou profesijného rozvoja všetkých zamestnancov materskej školy. Súčasťou takýchto aktivít má byť nielen osvojovanie si právnych a odborných poznatkov, ale aj rozvoj kritického myslenia, kultúrnej citlivosti a schopnosti viesť deti k spolupráci a rešpektu.

8.3 Ambícia materskej školy vytvoriť inkluzívne prostredie

Ambícia materskej školy vytvoriť inkluzívne prostredie by mala byť neoddeliteľnou súčasťou moderného a spravodlivého systému výchovy a rozvoja, ktorý rešpektuje rôznorodosť a individuálne potreby všetkých detí. Inkluzívna materská škola je miestom, kde sa každé dieťa cíti vítané a kde rozmanitosť nie je prekážkou, ale obohatením pre celú komunitu.

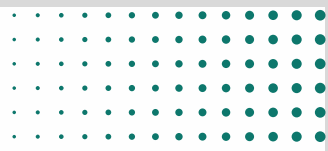
Inkluzívne prostredie v materskej škole

Inkluzívne prostredie sa nezameriava iba na fyzickú prítomnosť detí z rôznych sociálnych, kultúrnych či etnických skupín, ale predovšetkým na ich aktívne a plnohodnotné zapájanie do všetkých oblastí života škôlky. V praxi to znamená, že materská škola vedome odstraňuje bariéry v prístupe k činnostiam, prispôsobuje metódy práce, poskytuje primeranú odbornú a personálnu podporu a systematicky posilňuje spoluprácu medzi učiteľkami, rodičmi a odborníkmi z rôznych oblastí.

Inkluzívna materská škola je viac než len miestom hier a prvých skúseností. Je komunitou, ktorá si uvedomuje hodnotu rozmanitosti, vedome ju podporuje a využíva ako zdroj obohatenia pre všetkých. Deti sa od raného veku učia spoločne vytvárať vzťahy postavené na rešpekte, empatii a tolerancii. Tieto skúsenosti si následne prenášajú aj do základnej školy, kde sa princípy inklúzie upevňujú prostredníctvom spoločných aktivít, otvorenej komunikácie a dôrazu na rovnosť príležitostí. Takto vytvorené prostredie významne prispieva k prevencii segregácie a diskriminácie. Zároveň ponúka každému dieťaťu spravodlivé podmienky na osobnostný rozvoj a rast, bez ohľadu na jeho pôvod, schopnosti či životné okolnosti. Inkluzívna materská škola je preto priestorom, kde sa každé dieťa cíti vítané, prijaté a podporované vo svojom napredovaní.

9. Záverečná kapitola - Výzva k spravodlivej a inkluzívnej materskej škole

Desegregácia v prostredí materskej školy nepredstavuje jednorazové rozhodnutie ani izolované opatrenie. Je to dlhodobý, systematický a komplexný proces, ktorý si vyžaduje od učiteliek, odborných zamestnancov, zriaďovateľov, rodičov i celej spoločnosti ochotu meniť zaužívané stereotypy, prehodnocovať prax a hľadať riešenia v prospech rovnosti a spravodlivosti. Cieľom tejto metodické príručky bolo ponúknuť rámec, nástroje a odporúčania, ktoré môžu materským školám pomôcť aktívne predchádzať segregácii a vytvárať prostredie otvorené pre všetky deti bez ohľadu na ich etnický pôvod, jazyk, zdravotný stav či sociálne zázemie. Skutočné zmeny musia prebiehať paralelne na úrovni systému aj jednotlivca. Žiadna legislatíva ani štandard totiž nenahradí osobný záväzok učiteľky vnímať každé dieťa ako jedinečnú osobnosť, podporovať jeho rozvoj a vytvárať prostredie, kde sa cíti prijaté, rešpektované a motivované k objavovaniu. Učiteľka a podporný tím zohrávajú v tomto procese nezastupiteľnú úlohu, pretože práve oni formujú kultúru materskej školy. Tá môže byť podporovať segregáciu, alebo ju aktívne odbúravať. Desegregácia nie je iba o spoločnom umiestnení detí do tried. Je predovšetkým o premene vzťahov, o zvyšovaní očakávaní a o vytváraní skutočných príležitostí pre všetkých. Je to proces, ktorý odhaľuje silu inklúzie a ukazuje, že rozdiely medzi deťmi nie sú prekážkou, ale obohatením spoločného života v škôlke. Na záver je potrebné zdôrazniť, že desegregácia nie je konečný cieľ, ale cesta. Cesta, ktorá vedie k spravodlivejšej, otvorenejšej a ľudskejšej spoločnosti, začínajúcej už v materskej škole.

Použitá literatúra a zdroje

Legislatíva a oficiálne dokumenty:

- Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).
- Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon).
- Dohovor OSN o právach dieťaťa (1989).
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006).
- Odporúčania Rady Európy v oblasti inkluzívneho vzdelávania.
- Európska komisia: Správy o stave inkluzívneho vzdelávania a segregácie v členských štátoch EÚ.

Odborná literatúra a štúdie:

- Kende, A., Hadarics, M., & Bigazzi, S. (2017). Inclusive education, school desegregation and Roma pupils' academic performance. European Journal of Education.
- Classroom Segregation: History and Current Impact on Student Education [online]. School of Education Online Programs. Washington DC: American University. August 2020.
- RAFAEL Vlado (ed.). Školy proti segregácii. Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov
- ALLPORT W. Gordon, 2004. O povaze předsudku. Praha: Prostor. Str. 46-47. ISBN 80-7260-125-3.
- Čerešníková, M. (2019). Inkluzívne vzdelávanie v praxi. Bratislava: MPC.
- Vašutová, J. (2018). Pedagogika diverzity a inklúzie. Praha: Karolinum.
- OECD (2012). Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. Paris: OECD Publishing.

Metodiky a príručky:

- Ministerstvo školstva SR (2024). Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní.
- Štátny pedagogický ústav (2021). Inkluzívne vzdelávanie – metodická podpora pre školy.
- UNICEF (2020). The Right to Inclusive Education in International Human Rights Law.
- Nadácia otvorenej spoločnosti (2016). Desegregácia a inklúzia: príručka pre pedagógov.